

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Катедра „История на философията“

Автореферат
на дисертационен труд на тема:

*Чарлз Дарвин
и следхегеловата философия
на XIX век*

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Докторант:

КРАСИМИР ЦВЕТАНОВ КИРОВ
Специалност: История на философията

Научен ръководител:

Проф. д-р ХАРАЛАМБИ ПАНИЦИДИС

София
2023

Съдържание:

1. Увод	3
2. Първа глава: Теорията на Чарлз Дарвин	7
3. Втора глава: Социалният дарвинизъм в Европа и САЩ	11
4. Трета глава: Расовият проблем	19
5. Четвърта глава: Развитие на идеите на Дарвин в България	29
6. Заключение	33
7. Приносни моменти на дисертацията	38
8. Публикации по темата на дисертацията	39

Увод

Изследванията на някои учени¹, които не могат да бъдат наречени в същинския смисъл на думата философи, създават необходимост от философско осмисляне. Такъв е случаят с английския натуралист Чарлз Дарвин. Неговите изводи за многообразието на живота, еволюционния произход на човека и историята са основополагащи за философските въпроси за „битието, знанието, добродетелта и справедливостта“².

Тезата на дисертацията е обосноваването на възгледа, че в редица свои аспекти идеите на Чарлз Дарвин са запазили и днес своята актуалност независимо от многообразието на коментари, интерпретации или критики, предлагани от неговите съвременници. Приемането на възгледа, развит и обоснован по същество от Чарлз Дарвин, че еволюцията е реален процес, все още е единственото логично обяснение на наблюдаваните закономерности в съвременното биологично разнообразие, потвърждавани също и от данните на палеонтологията и ембриологията. Еволюционната теория е обяснение на механизмите на еволюцията, което задава възможността за съществуването и на други подобни теории. За дадения момент теорията за естествения отбор (и още по-конкретно, съвременната синтетична теория на еволюцията, наследила Дарвиновата) е единствената теория, отговаряща на научните критерии – верифицируемост и фалшифицируемост, въведени от Карл Попър: на основата на тази теория може да се създават хипотези, които подлежат на емпирична проверка като съществува вероятност и за тяхното експериментално опровергаване.

Във връзка с това, съвсем накратко ще си позволя да припомня, че приемниците на Дарвин употребяват понятия, които са част от неговата теория, но променят техния смисъл. Интерпретаторите на Дарвин използват негови понятия за обосноваването на възгледи, които оправдават различни практики на социална и расова дискриминация, псевдотеории за расова чистота, за неизбежност на робството и войните. Дарвин съзнателно избягва разглеждането на човешкия вид в своята книга „Произход на видовете чрез естествен отбор или запазване на благодетелстваните раси в борбата за

---

¹Вж. Hodge, J., and Radick, G. Introduction in Hodge and Radick (eds.) *The Cambridge Companion to Darwin*, Cambridge: Cambridge University Press, p. I.

² Hodge, J., and Radick, G., Introduction, p. I.

живот“. Онези които го критикуват за този „пропуск“ предлагат свои допълнения към този текст. Други пък критикуват Дарвин за това, че не е разпознал първостепенната роля на бялата раса спрямо всички други раси за развитието на човешката култура. Сигурно критиците на Дарвин са били доста изненадани, когато през 1871 г. (дванайсет години след последното издание на „Произход на видовете“) той публикува своето съчинение „Произходът на човека и половият отбор“. В него Дарвин прилага принципа на естествения отбор, както и всички други свои идеи, които вече са били представени публично, за да сравни човека с другите живи същества. Целта му е да покаже, че човекът е част от природата, че всички негови уникални способности могат да бъдат открити и у другите животни. Въпреки че анализира човешкия вид, той не се съгласява с разбирането за различни човешки раси, нито обосновава априорното привилегировано обществено състояние на едни социални групи пред други. За Дарвин т.нар. човешки раси са единствено разновидности на човешкия вид, а белези като цвета на кожата имат единствено второстепенно значение.

Целта на настоящата дисертация „Чарлз Дарвин и следхегеловата философия на XIX век“ е да проследи историята на интерпретациите на Дарвин във връзка с така поставената теза през периода на втората половина на XIX век. Доколкото настоящата дисертация представлява едно историко-философско изследване, то в заглавието достатъчно ясно са изведени както нейният обект, така и нейният предмет. Обект на изследване са идеите на английския натуралист Чарлз Дарвин, а предмет на дисертацията е тяхното влияние върху следхегеловата философия на XIX век. В рамките на настоящият анализ не са включени само автори, които са част от следхегеловата традиция, но и много други, сред чието идейно наследство ние можем да проследим опити за интерпретация и употреба на понятийния апарат на английския натуралист. Също така е направен и кратък обзор на различните теории за произхода на органичния свят, които предхождат възгледите на Дарвин, както и развитието на неговите идеи у нас. Доколкото идеите не са нещо, имащо надисторически характер, то те подлежат на различни интерпретации и изменения в рамките на историята. Методите, използвани в настоящето изследване, са главно анализ на съдържанието и историко-философски анализ.

Преди четири години се навършиха 160 г. от издаването на Дарвиновия научен труд „Произход на видовете“ (1859 г.). Първият български превод на тази книга излиза през 1905 г. и е преиздаден отново чак през 2011 г.

Теорията на Дарвин³ е изключително важна за съвременната наука. Еволюционната теория е в основата на съвременната биология. Тя също влияе и на други научни области като „психологията и социалната психология, икономиката, антропологията и лингвистиката“⁴.

И днес nerядко много автори, от различни научни области заявяват положително отношение към възгледите на английския натуралист. Така например, сред тях е американският философ Даниел Денет, който твърди, че „Дарвиновата революция е едновременно научна и философска...“. Според него „Идеята за еволюция чрез естествен отбор отведнъж обединява сферата на живота, смисъла и целите със сферата на пространството и времето, причините и следствията, механизма и физичния закон“⁵. Денет и английският етолог Ричард Докинс са сред най-явните защитници на теорията на Дарвин. Книгата на Денет „Опасната идея на Дарвин“ е преведена на български през 2014 г. На български са преведени и много от книгите на Докинс: „Себичният ген“ (1998), „Делюзията Бог“ (2008), „Най-великото шоу на Земята“ (2022), „Сказанието на прадедите“ (2013), „Наука в душата“ (2018), „След бог“ (2020) и „Магията на реалността“ (2022).

Български автори също се включват в дискусиите около съвременното противопоставяне между теорията за „интелигентния дизайн“ и защитниците на дарвинизма. През 2006 г. проф. Дечко Свиленов, публикува своята книга „Еволюция или сътворение“, в която защитава креационистки възгледи, а през 2016 г., в брой № 4 на списание „Философски алтернативи“ проф. Христо Гагов публикува своята статия „Имали разум във вселената“. Също така през 2015 г. Теодора Велкова защитава дисертационен, озаглавен „Философски импликации на теорията за интелигентния дизайн“. Георги Маринов публикува през 2016 г. своята статия „Интелигентният дизайн и съвременната еволюционна биология“ в брой № 2 на списание „Философски алтернативи“, където, изразявайки своята подкрепа за дарвинизма, прави исторически преглед на идейното противопоставяне между креационизъм и еволюционизъм в САЩ.

Във въведението разглеждам различни теории върху органичния свят, които предхождат учението на английския натуралист.

---

³ Вж. Richards, R. A. – „Darwin’s philosophical impact” in *The Routledge Companion to Nineteenth Century Philosophy*, p. 467

⁴ Richards, R. A. – „Darwin’s philosophical impact” in *The Routledge Companion to Nineteenth Century Philosophy*, p. 467

⁵ Денет, Д. - *Опасната идея на Дарвин* с. 19-20.

В първа глава на настоящата дисертация проследявам основните идеи на Чарлз Дарвин в неговите трудове „Произход на видовете“ и „Произходът на човека и половият отбор“. По конкретно анализирам ключовите понятия в неговата теория: „борба за съществуване“, „естествен отбор“, „полов отбор“, както и възгледите му за произхода и развитието на човека от по-низша форма.

Предмет на анализ във втора глава са социалният дарвинизъм, неговият произход, развитие, както и различните негови форми, развиващи се в Европа и Америка. Също така са разгледани и марксистките рецепции на дарвинизма.

В трета глава разглеждам различните расови теории, които се основават на идеите на Дарвин, както и различните аргументи в подкрепа и срещу расовото неравенство.

В четвърта глава правя кратък историко-философски преглед и анализ на развитието на еволюционната теория в българската философска традиция.

В заключението обобщавам изводите направени в дисертационния труд и посочвам приносите му.

1. Първа глава: Теорията на Чарлз Дарвин

В първа глава на дисертация проследявам основните идеи на английския натуралист Чарлз Дарвин в съчиненията му „Произход на видовете чрез естествен отбор или запазване на благодетелстваните раси в борбата за живот“ и „Произходът на човека и половият отбор“. В тази глава анализирам основните идеи в неговата теория: „борба за съществуване“, „естествен отбор“, „полов отбор“, както и възгледите му за произхода и развитието на човека от по-низша форма. Също така разглеждам и разбиранията му относно произхода на различните човешки раси.

Еволюционната теория на Дарвин представлява опит да се обясни органичния свят като феномен, позициониран в рамките на една затворена система, недопускаща наличието на външна сила, която да въздейства върху неговото създаване и развитие.

В „Произход на видовете“ Дарвин ни запознава с два основни ключови принципа: „борбата за съществуване или преживяване на най-приспособените“, което е известно още и като „борбата за живот“ и „естествен отбор“. Според първият принцип ресурсите за препитание на земята се увеличават аритметично, докато биологичните видове нарастват геометрично. Поради тази причина винаги ще има повече индивиди отколкото ресурси, които да ги изхранят. Това поражда борбата за съществуване в която различните биологични видове се съревновават за наличните средства за оцеляване.

Борбата за съществуване протича по два начина. В първия случай става дума за оцеляване в борбата с промяната в природните условия, а във втория за оцеляване в борбата за хранителни ресурси както между различните видове, така и между видовете от един и същ вид.

Борбата за съществуване води до адаптация. Тези индивиди, които успяват да се адаптират по-добре към околната среда или успяват да развият преимуществени черти спрямо своите конкуренти ще оцелеят и ще предадат тези свои характеристики на идните поколения. Другите, които не успяват нито да се адаптират към климатичните условия, нито да надделеят на своите опоненти ще измрат и няма да създадат потомство. Ако тази тенденция продължава, видът, които не успява да се адаптира или да надделе, ще изчезне. Същевременно индивидите, които успяват да развият нови характеристики ще се превърнат в родоначалници на новите биологични разновидности на своя вид. В последствие с течение на много години и посредством продължителни адаптации тези нови разновидности ще се превърнат в нови видове. Този процес Дарвин определя като

естествено отбор. В този процес ще се запазят единствено положителните изменения, защото тези изменения, които не водят до благоденствието на своя притежател, а вместо това представляват пречка за неговото оцеляване, ще изчезнат.

В „Произходът на човека и половия отбор“ Дарвин прилага тези два принципа спрямо човешкия вид. Основният въпрос на съчинението му е дали човекът подобно на другите органични видове е преминал през последователни процеси на изменение? Търсейки отговор на този въпрос Дарвин сравнява способностите на човека и търси дали те могат да бъдат намерени у низшите животни. Резултатът от този анализ показва, че разликата между човека и другите органични видове не е качествена, а е количествена. Всичко способности, които са традиционно приписвани единствено на човека, могат да бъдат намерени и у всички други органични видове. Нещо повече анализът на Дарвин показва, че са налични сходства в анатомичната структура на човека и някои биологични видове. По-конкретно става дума за висшите примати, с които човекът споделя общо еволюционно минало. Макар човекът да не произхожда директно от маймуните, той споделя с тях общ произход.

Основните изводи от теорията на Дарвин за естествения отбор могат да бъдат сведени до следните твърдения:

1. Всеки организъм, който съществува в момента произлиза от друг, структурно по-прост организъм.
2. Преходът от по-прости към по-сложни организми се осъществява посредством принципа на „естествен отбор, или преживяване на най-приспособените“⁶.
3. Естественият отбор е природен механизъм, при който оцеляват организмите, които успяват едновременно да се адаптират към условията на заобикалящата ги среда и да победят в борбата за съществуване т.е. да надвият своите съперници в борбата за хранителни ресурси.
4. Естественият отбор е естествен процес, който не е резултат от наличието на някаква отвъдна сила, а представлява един алгоритъм, т.е. процес, който непрекъснато се повтаря в природата и може да бъде непосредствено наблюдаван.
5. Човекът не е резултат от свръхестествена намеса на божествено и всемогъщо същество, а е резултат от дейността на естествен природен

---

⁶ Дарвин, Ч., Произход на видовете с. 98

процес, който непрекъснато се повтаря и който може да бъде непосредствено наблюдаван в природата. Човешкият вид е резултат от дейността на естествения отбор. Подобно на другите организми и човекът произхожда от структурно по-проста форма, която е съществувала исторически преди него.

6. Всяка човешка способност може да бъде намерена у другите животни, въпреки че не е развита в същата степен.
7. Моралът произтича от груповите инстинкти на човека, който може да бъде определен като „стадно животно“.
8. Понятията „раса“ и „вид“ Дарвин употребява като синоними. Това означава, че според него е неправилно да се говори за различни човешки раси, а е правилно да се говори за разновидности на човешката раса.
9. Освен междувидова конкуренция съществува и вътревидова, която е дори по-ожесточена от междувидовата конкуренция.
10. Освен принципа на естествен отбор съществува и принцип на „половия отбор“, който се отнася до вътревидовата конкуренция и по-конкретно до възможността двата най-приспособени индивида да създадат взаимно потомство помежду си.

Става ясно, че Дарвин не се опитва да покаже, че еволюцията чрез естествен отбор е процедура, чието единствено предназначение е да произведе нас хората. По-скоро чрез теорията си се опитва да покаже как чрез поредица от алгоритмични процеси се развива органичният свят. За Дарвин човекът е част от естествения ред на нещата, а не изключение или образ и подобие на Бога. Той представя едно научно обяснение за появата на хората, което не се харесва на традиционните институции. Споделям разбирането на американския философ Даниел Денет, според когото „еволюцията отговаря на дефиницията за алгоритъм и наистина ни е произвела чрез алгоритмичен процес, но това не означава, че тя е алгоритъм, предназначен да ни произведе“.⁷ За разлика от своите последователи Дарвин не се опитва да създаде йерархичен модел на органичния свят, в който човекът е най-горе на пирамидата, а да представи един планомерен модел на природата. За разлика от порядъка, който представлява правилност или определена структура, планомерността е „насочеността на порядъка към някаква

---

⁷ Денет, Д. Опасната идея на Дарвин, с. 67

цел“⁸. Човекът не е върхът на пирамидата. Още по-малко можем да говорим за ред или порядък между различните човешки раси, както предлагат някои от неговите интерпретатори⁹. Човекът е част от природата и подобно на всяко друго живо същество е подвластен на същите закони и процеси, на които са подвластни и всички други живи същества. Поради тази причина идеите на Дарвин все още подлежат на критика и оспорване, но навярно след време тези идеи ще бъдат все по-разбираеми за идните поколения и подобно на идеите на Галилей те също ще бъдат приети от обществото.

Можем да кажем, че обратът на Дарвин в мисленето се състои в това, че той напълно преобръща идеята за първичността на ума. Умът не е изначален, а е резултат от същия този алгоритмичен процес, който иначе е лишен от всякакви идеи, които хората приписват на интелигентния и разумен творец на света.

Науката е постижение на човешкия вид, а еволюционната теория е неделима част от нея. Тя подробно изследва взаимодействието на различните нива на организация в процеса на историческото развитие на живите системи и поради това играе интегрираща роля за обединяването на теоретичните усилия в различни области на познание на тези системи. Въпреки съпротивата срещу идеите на Дарвин смятам, че неговата теория е ключова за разбирането на органичния свят. Тя е изключително важна за формирането на идеи за възникването на света, които не включват божествена намеса или чудеса. Вероятно поради факта, че през по-голямата част от историята сме обяснявали света с различни чудати истории и заради това отказваме да приемем неизбежните изводи, които следват от теорията на Дарвин. Отказваме да приемем, че не сме създадени по образ и подобие на някаква висша същност, която се намира отвъд времето и пространството и заради абсолютния си характер е абсолютно недостижима за човешкия ум. Науката се опитва да разбере света, а не да се уповава на слепи убеждения и догми, това прави и Дарвин със своята теория. Появата на живот на нашата планета е продукт на естествен процес. Хората не са венец на творението, а неделима част от този процес. Човекът не е господар на природата, а част от нея и следва да се стреми да запази планетата си, а не да я замърсява и унищожава.

---

⁸ Пак там с. 79

⁹ По-детайлно съм разгледал този въпрос в главата посветена на расовите теории.

2. Глава втора: Социалният дарвинизъм в Европа и САЩ

Във втора глава на дисертацията разглеждам идеите на философията на Социалния дарвинизъм. Резултат на направеният анали е твърдението, че въпреки че Социалният дарвинизъм носи името на Дарвин и използва неговите понятия като начин на мислене, той по-скоро изопачава идеите на английския натуралист отколкото да представлява някакво идейно продължение на наследството на Дарвин. Основополагащи за тази школа са по-скоро идеите на френския учен Жан-Батист Ламарк и английския философ Хърбърт Спенсър.

В настоящата глава разглеждам еволюционната теория на Хърбърт Спенсър, според която принципът на еволюцията представлява закон, валиден за цялата вселена, а не само за органичния свят. Той проследява както процесът на организация от структурно по-прости форми към по-сложни форми може да бъде наблюдаван както в живата, така и в неживата природа. Също така той смята, че този принцип е валиден и за човешките общества, където по-простите общества са общества от военен тип, а по-сложните са общества от икономически тип. Спенсър смята, че когато обществата са в ранен етапи на еволюция, борбата за съществуване при тях се реализира посредством воюване. След като преминат този етап и се превърнат в общества от индустриален тип, тогава се променя и характерът на борбата за съществуване. Вместо конкуренция под формата на война вече съревнованието има характер на икономическа конкуренция.

Също така проследявам развитието на този тип идеи в Европа и САЩ. По-конкретно разглеждам теориите на Клеманс-Огюст Ройе (1830–1902), която е известна със своя увод към първият френски превод на „Произход на видовете“. Тя критикува Дарвин, защото не е направил необходимият, според нея, извод че не всички раси са на едно и също еволюционно равнище. Че бялата арийска раса представлява най-високата точка в човешката еволюция и че всички други раси са по-низши от нея.

Ернст Хекел (1834–1919) представя своята идея че историята на еволюцията на организмите се състои от две сродни и близко свързани части – онтогенеза, историята на еволюцията на индивидуалните организми и филогенеза, история на еволюцията на племената. Онтогенезата представлява кратък и бърз преглед на филогенезата, която зависи от физиологическите функции на наследствеността и адаптацията.

Чезаре Ломброзо (1835–1909), който добива популярност с книгата си „Престъпният човек“ (1876)¹⁰. В нея той създава понятието „роден престъпник“. Тава е човек, който извършва зло заради своята вродена склонност към зло, а не поради външни фактори или заради навик. Склонността към престъпно поведение се унаследява, а хората, които я притежават могат да бъде разпозната по телесните особености, които потвърждават атавистичната природа на индивида. Силно повлиян от идеите на Дарвин, Ломброзо вярва, че престъпниците са хора, които в сравнение с тези, които не извършват престъпления, са по-назад в своето еволюционно развитие. Разликата между тях и другите хора има изцяло биологичен характер. Ломброзо вярва в наследствения характер на престъпността. Според него определени физически дефекти могат да ни помогнат да определим престъпниците защото те потвърждават техния дивашки или атавистичен статут.

„Атавизмът“¹¹ е централното понятие в трудовете на италианския криминалист. С него се описва повторната поява на черти в съвременния организъм, които са присъщи за негови далечни предшественици и които отсъстват в продължение на няколко поколения.

Уилям Грѐм Съмнър (1840–1910) според когото процесът на отбор е в основата на напредъка на цивилизацията. Но за да може да функционира както трябва, неговата дейност зависи от действието на едно неограничено съревнование. Не можем да премахнем съревнованието, защото то е природен закон, подобно на закона за гравитацията.

Борбата за съществуване е изначално състояние на живота, а благосъстоянието и създаването на капитал са най-големият напредък в тази борба. Натрупания капитал увеличава резултатите на труда и осигурява напредък и развитие на цивилизацията. Примитивният човек престава да произвежда капитал преди много години, защото избира да избягва от борбата за съществуване. Това влошава условията му на живот. Наследеното богатство е в основата на развитието на обществото. Богатството осигурява допълнителни дивиденди за направеното усилие, а когато то е наследено, служи като гаранция за трудолюбивите хора, че те могат да запазят за своето поколение богатата, с чиято помощ те са успели да обогатят своята общност.

---

¹⁰ Вж. Hawkins, M. Social Darwinism in European and American thought, 1860-1945 pp. 74 - 80

¹¹ Вж. Mazzarello, Paolo. Mazzarello, Paolo. Cesare Lombroso: an anthropologist between evolution and degeneration. p. 98

Прогресът има цена и тази цена е справедлива. Заради своите уникални, способности за организация, водачите на прогреса трябва да бъдат възнаградени. Богатството им е наградата, която те са заслужили заради оказания контрол. Парите представляват признак за успех в борбата за съществуване, те показват ефикасността на дадено управление.

Също така предмет на настоящата разработка са и възгледите на Карл Маркс (1818–1883) и Фридрих Енгелс (1820–1895). Те не приемат, че „борбата за съществуване“ може да се приложи в човешкото общество, но тяхното разбиране за историческото развитие на човечеството се основава на еволюционната теория на Дарвин. Карл Маркс уточнява характера на човешката еволюция четири години преди Дарвин да публикува книгата си „Произход на човека и половия отбор“ (1871). Акцентирайки върху значимостта¹² на създаването на средствата на труда, Маркс създава естествено историческата основа, която свързва идеите му за ролята на труда в развитието на човешкото общество с еволюционната теория на Дарвин.

Фридрих Енгелс задълбочава този анализ в своето есе „Ролята на труда при превръщането на маймуната в човек“¹³. Основната теза на това есе е, че „трудът е създал самия човек“¹⁴. Причина за това представлява променената функция на ръцете у нашите предци, които първоначално използвали ръцете си за катерене, функция присъща у другите видове на краката. Поради тази причина предците на хората спират да използват ръцете си за ходене и изцяло отдават тази функция на краката и постепенно започват да ходят изправени. Така ръцете им остават свободни. Така нашите предци започват да употребяват ръцете си за други дейности. Ако сравним колко умело работят маймуните и диваците, ще видим, че диваците са много по-умели в употребата на този крайник. Нито една маймуна не е създала до този момент дори най-елементарен каменен нож. Така „ръката станала свободна и могла да придобива все по-нови сръчности, а придобитата с това по-голяма гъвкавост се предавала по наследство и нараствала от поколение на поколение“¹⁵. Ръката не е само орган на труда, тя е и негов продукт. Единствено чрез труда, чрез приспособяване към все по-нови дейности, чрез наследяване на придобитото развитие на мускулите, сухожилията и костите, чрез постепенното и непрекъснато развитие на наследените способности, чрез научаването

---

¹² Вж. Foster, J.B. MARX'S ECOLOGY Materialism and Nature p. 202

¹³ Вж. Енгелс, Фр. Диалектика на природата, с. 176-189

¹⁴ Енгелс, Фр. Диалектика на природата, с. 176

¹⁵ Енгелс, Фр. Диалектика на природата, с. 177

на все по-сложни операции, човешката ръка добива тази опитност, която позволява създаването на картините на Рафаел, статуите на Торвалдсен и музиката на Паганини.

Много от привържениците на Дарвин сред съвременниците му използват неговите идеи и се опитват да приложат ключовите му понятия върху човешкото общество, за да обяснят явления като воюването и изстреблението на различни човешки групи. В крайна сметка интерпретаторите на Дарвин създават идейно наследство, което насърчава воюването и колониализма и което оправдава плячкосването на природните блага на победените народи от по-силните от тях.

Въпреки склонността¹⁶ за поставяне на равенство между дарвинизма и социалния дарвинизъм поради употреба на еволюционистки понятия, които са частично свързани с термина „естествен отбор“, голяма част от идеите на социалния дарвинизъм са по-скоро свързани с тезите на Жан-Баптист Ламарк. Един по-широк исторически подход позволява Хърбърт Спенсър, често считан за един от родоначалниците на социалния дарвинизъм, да бъде определен като дарвинист. Въпреки това той по-скоро може да бъде определен като последовател на Ламарк, а не като дарвинист. Едно подобно схващане на философските идеи на Спенсър като социален дарвинизъм е навлязло традиционно в историческата употреба, където той се счита за типичен представител на това идейно направление. Това позволява да не се прави разлика между социален дарвинизъм и „социален спенсъризъм“. Трябва да отбележим, че определянето на Спенсър като социален дарвинист е по-скоро свързано с критиките, които са отправяни както по негов адрес, така и по отношение на неговите идеи, защото той често е бил схващан като привърженик на крайния капитализъм.

Част от представителите на това идейно направление смятат, че човешкото съревнование трябва да остане недокоснато от правителствената намеса, която се стреми да регулира икономиката и да премахне бедността. Те предлагат една икономика и политическа на ненамесата¹⁷, чиято цел е насърчаването на конкуренцията и намаляването на контрола върху индивида, позволявайки на всеки да успее или да се провали според възможностите, които притежава¹⁸. Въпреки че авторите, които насърчават подобен начин на мислене често отричат, че всъщност проповядват обществото да се ръководи от „законите на джунглата“, техните аргументи оправдават неравнопоставеността в силата на различните индивиди, нации и раси. Те считат, че

---

¹⁶ Вж. Crook Paul, *Social Darwinism: The Concept* p. 262

¹⁷ *laissez-faire*

¹⁸ Вж. Crook Paul, *Social Darwinism: The Concept* p.286

оцеляването на някои хора е по-важно от това на други. Социалният дарвинизъм се свързва също и с оправдаване расовата и национална борба, насърчаване на империализма и милитаризма, както и евгеническите идеи на Франсис Галтън и стремежът на неговите последователи да поставят изкуствената селекция на мястото на естествения отбор. Целта на този тип идеи е да се ограничи възпроизводството на тези, които се считат за „неприспособими“ или негодни да оцелеят в борбата за съществуване. Също така терминът обозначава всяко твърдение, което редуцира човешката природа до влиянието на наследствени фактори, които са свързани с расата или принадлежността към определена класа в обществото.

Добър пример за този начин на мислене са идеите на Франсис Галтън застъпени в неговото съчинение „Наследствен талант и характер“ (1865)¹⁹. Според него всички характерни черти отнасящи се до интелекта, личността или морала, а също и всички отнасящи се до успеха в живота, се предават от родителите на тяхното потомство²⁰. В повечето случаи този тип идеи се свързват с реториката на дясното политическо пространство, макар че техни рецепции са видими и сред левите политически движения.

В своя знаменит труд „Произход на видовете“ Дарвин не прилага еволюционната теория върху човека, а се съсредоточава предимно върху еволюцията на растенията и животните. Той разглежда развитието на човека и използва принципите на естествения и половия отбор в своята книга „Произходът на човека и половият отбор“.

Идейното направление възниква във Великобритания през втората половина на XIX в. Като основоположник на социалния дарвинизъм често се посочва името на английския философ Хърбърт Спенсър, който, както Дарвин сам отбелязва в книгата си от 1859 г., създава понятието „преживяване на най-приспособените“ в контекста на съревнованието между различните социални групи. Както в съчинението си „Социалната статика“ (1850), така и в други, Спенсър твърди, че съревнованието е ключът към социалната еволюция, която ще допринесе за безпрецедентно в човешката история благоденствие и лични свободи.

Уилям Екхард Буркхард Дюбоа (1868–1963) вярва в историческото значение на расите. Човешкото разнообразие е голямо. Човешките същества се различават коренно според критериите, въз основа на които се определят расовите различия. Хората се различават по цвят на кожата, окосмяване, черепен индекс и език.

---

¹⁹ Hereditary talent and character

²⁰ Вж. Paul D.B. Darwin, Social Darwinism and eugenics p. 221

Дюбоа определя расата като „голямото семейство от човешки същества, обединени от обща кръв и език, винаги от обща история, традиции и импулси, които едновременно доброволно и недоброволно се стремят към постигането на повече или по-малко живо замислени идеали за живота“.²¹

Авторът твърди, че негрите трябва да дадат на цивилизацията своето „пълно духовно послание“. Всяка друга раса има определен напредък в реализирането на своето духовно послание. Въпросът е как да се постигне този идеал? За да стане това, трябва да се подходи към този етнос като към отделна раса, а не като група от индивиди. За развитието на негърската раса и култура е необходимо тяхното обединение и колективно усилие. Цветнокожите хора подобно на всички други раси подлежат на еволюционно развитие и са подвластни на същите природни закони. Съдбата на негрите в Съединените американски щати не е да бъдат абсорбирани от белите американци, а заемат своето място в „пан-негроизма“.²²

Основните изводи на Хърбърт Спенсър и представителите на социалния дарвинизъм могат да бъдат сведени до следните заключения:

1. Еволюцията е процес, който обхваща цялата вселена, а не само биоразнообразието.
2. Еволюцията и естествения отбор могат да бъдат приложени към човешките общества. Обществата от военен тип предхождат исторически индустриалните общества. Вторите са структурно по-сложни от първите.
3. Както животните се борят за необходимите хранителни ресурси, така и различните общества се борят помежду си за ресурсите на планетата.
4. Различните човешки раси са изначално неравни и се различават по това, в какъв етап от еволюционното си развитие се намират. Бялата арийска раса е най-напреднала от всички други човешки раси. Създаването на хибридно потомство между нисши и висши раси е неморално.
5. Висшите раси трябва да изместят нисшите. Това е необходимо поради ограничеността на ресурсите на планетата. Воюването на арийската раса с низшите раси е легитимно действие.
6. Не е възможно за низшите раси да надскочат някои от своите етапи на еволюционно развитие, дори когато имитират висшите раси. Единствено

---

²¹ Du Bois W.E.B. The conservation of races. p.85

²² Pan-Negroism

европейската разновидност на арийската раса може да достигне до най-голямо съвършенство.

7. Бог вече не се възприема като всемогъщ творец, а като общ каузален закон. Необходимо е да се създаде един общ възглед за света, който се основава на науката.
8. Историята на индивида и тази на племето са тясно свързани. Едната не може да бъде разбрана без другата и обратно. Кратката последователност от форми, през които преминава индивида, представлява умален модел на дългата последователност от форми, през които преминава видът.
9. Организмите не са продукт на творчески акт, а възникват посредством „произволно самозараждане“ от неорганична материя.
10. Борбата за живот осъществява функцията на безкраен регулатор. Вместо термина „борба за съществуване“ Хекел предпочита да използва термина „съревнование за средствата за издръжка“. Обективното наблюдение на природата показва, че мирното съвместно съществуване е невъзможно.
11. Органите на човека и неговите способности са наследени от маймуните, а разликата в умствените способности между човека и маймуните не е качествена, а е количествена.
12. Социализмът грeши, защото от гледна точка на биологията в природата няма равенство. Нито сред животните, нито сред човешките организации има равенство между правата и задълженията на отделните индивиди. Неравенството съществува и сред човешките раси. В този случай неравенството на расите произхожда от динамиката на еволюцията
13. В борбата за съществуване оцеляват единствено най-квалифицираните, които надделяват над мнозинството от свои конкуренти. Крайният резултат на борбата за съществуване е, че по-силните индивиди ще надделеят над по-слабите. Победител ще бъде този, който притежава най-съвършено разбиране.
14. Образованието не може да превъзмогне неравенството между различните човешки раси, защото неравенството е биологически предопределено. За да се постигне цивилизационен напредък, са необходими структурни изменения в човешкия мозък.
15. Склонността към престъпно поведение има наследствен характер. Тя не е резултат от свободната воля на човека, а е резултат от дейността на човешките инстинкти. „Родените престъпници“ нямат избор, защото са наследили

склонността към престъпно поведение. Единственият начин да се справим с тази склонност е да не позволяваме на престъпниците да създават потомство.

16. Човешките отношения се определят от гъстотата на населението на определена територия. Колкото по-голяма е гъстотата, толкова по-ожесточена е борбата за съществуване.
17. Процесът на отбор е в напредъка на цивилизацията. Успехът в обществото се възприема по аналогия с оцеляването в природата. Борбата за съществуване е изначална, а трупането на благосъстояние представлява успех в тази борба.
18. Цената на прогреса е справедлива. Милионерите са най-успешните представители в човешкото общество и са негови водачи. Те заслужават своята награда, заради умението си да ръководят човешкото общество. Те са подложени на жестока конкуренция заради парите, които получават. Това гарантира, че най-успешните представители на обществото винаги ще го ръководят.

Ясно се вижда от казаното по-горе, че за социалния дарвинизъм е характерно свеждането на закономерностите на развитието на човешкото общество към закономерностите на биологичната еволюция и привеждане на принципите на естествения подбор, борбата за съществуване и оцеляване на най-приспособените в качеството им на определящи фактори на обществения живот. Натурализмът при интерпретацията на обществените явления, отричането на тяхната специфика и свързаният с това редуционизъм довежда социалните дарвинисти до едностранчива и превратна оценка за ролята на социалните конфликти, които се разглеждат като „естествени“, вечни и неотстраними, извън тяхната връзка с конкретните социално-исторически отношения.

3. Трета глава: Расовият проблем.

През XVI и XVII в. въпросите, свързани с човешкото разнообразие, имат предимно теологически характер. По-голямата част от информацията е систематизирана от научната общност едва в края на XVII в., като част от учените подреждат човешкото разнообразие в няколко групи. Един от първите опити за подобна систематизация се свързва с появата на анонимно есе от 1684 г., което днес се смята за дело на френския лекар Франсоа Берние (1625–1688). В есето се разграничават шест различни вида човешки раси. Въпреки че в есето не се използват наименования за различните раси, те могат да бъдат определени приблизително като европейци, африканци, ориенталци, лапландци, коренни американци и хотентоти. Към групата на европейците принадлежат също индийците, мароканците и египтяните.

Един от първите автори, които се занимават с проблема за расата, е немският философ Имануел Кант (1724–1804). Първоначалния вариант на своето съчинение „Върху различните човешки раси“ Кант публикува през 1775 г. В университета в Кьонигсберг той преподава физическа география и антропология. Част и от двата курса е дискусията, посветена на расата. Информацията за нея Кант извлича от собственото си разбиране на пътеписите, които в този период са все още главният източник на знание за учените натуралисти. Често Кант²³ е определян като автор на съвременното разбиране за понятието „раса“. Това разбиране се отличава със следните характеристики: то се основава на опита, създадено е с цел да даде „научно“ обяснение за човешките различия по света. Тъй като се основава на опита, понятието „раса“ би имало смисъл единствено когато е налична препратка към опита.

За Кант²⁴ расите имат общ произход. Всички раси се зараждат от една раса, чието съществуване започва някъде по света. Различията започват да се появяват в процеса на миграция на първите хора, където различният климат задейства способността им за създаване на физически качества, които са необходими за оцеляването в новите условия. Поради тази причина хората притежават крайно различни черти на тялото. Цветът на кожата е може би най-важната от всички тези характеристики. Кант разпознава четири основни раси – бялата, черната, жълтата и червената.

---

²³ Вж. Kirkland, Frank, M. Kant on Race and Transition p. 30

²⁴ Вж. Boxill Bernard Kantian Racism and Kantian Teleology, p. 45

Шведският учен Карл Линей²⁵ (1707–1778) е първият, който поставя човешките същества редом до животните и растенията. В своето съчинение „Systema naturae“ (1735)²⁶ той обозначава с общото наименование homo sapiens четири различни разновидности, които се намират в четирите познати до този момент региона на света. В неговата класификация, която е публикувана в десетото издание на „Systema naturae“ от 1758 г. „след дивия човек, следват следните класове: homo americanus, за който твърди, че е упорит, доволен, свободен и управляван от навика; homo europaeus, за който се казва, че е вече благороден, силен, изобретателен и ръководен от обичаи и религиозни обреди; homo asiaticus, който е строг, надменен и алчен и управляван от мненията; homo africanus, за който твърди, че е хитър, мързелив, небрежен, и който е ръководен от прищявката.“²⁷

Френският натуралист Жорж-Луи Леклерк дьо Бюфон представя алтернативна на теорията на Линей. Разбирането за понятието „раса“ на Бюфон е свързано с понятието „вид“.

Според него вид е „постоянната последователност на подобни индивиди, които могат да се възпроизведат заедно“²⁸. Той също посочва как можем да различим един вид от друг. Два индивида принадлежат към един вид когато „са способни да се възпроизведат помежду си и в следващите поколения“²⁹. Според Бюфон „видовете са определени и постоянни. Въпреки това той признава, че общият първообраз на първия индивид е отпечатан във всички последващи индивиди, оставяйки възможност за изменения“³⁰.

Немския физиолог и анатом Йохан Фридрих Блуменбах (1752–1840) е един от създателите на антропологическото понятие „раса“. Според него расовото различие се характеризира с предаване на наследствени характеристики, които винаги могат да се наблюдават в потомството. При разновидностите тези характеристики не винаги се унаследяват.

---

²⁵ Вж. Bernasconi, R. „Who invented the concept of race?“ Kant’s Role in the Enlightenment Construction of Race., pp. 12-30

²⁶ Става дума за "Systema naturae, sive regna tria naturae systematice proposita per classes, ordines, genera, & species"

²⁷ Michael, James. Race, The Stanford Encyclopedia of Philosophy

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

Средата³¹ на XIX в. е времето когато понятието „раса“ добива изключителна популярност. В този период терминът все повече губи своето биологическо и естественоисторическо значение, но добива по-голяма популярност сред историците.

Това отношение към темата е ясно изразено в трудовете на автори като Робърт Нокс (1791–1862) и Артур дьо Гобино (1818–1882). Още в първите редове³² на своето съчинение „За неравенството на човешките раси“ (1853) Гобино ни запознава с отправната точка на своята теория или проблемът за упадъка на цивилизациите.

За да разберем историческия процес, е важно да разберем какво представлява расовото смесване. Идеите на Гобино имат силно влияние върху расизма в Европа и САЩ³³. Той е противник на опитите на Просвещението за обяснение на човешкото многообразие и отрича напълно всеки опит човешките различия да бъдат обяснение посредством влиянието на околната среда, културните различия или политическите и социални фактори. Расовите характеристики са причината за човешките различия. Те са различни в различните раси и се предават през поколенията от началото на човешката история. Историята представлява издигането и падението на чистите раси, които притежават възвишени черти. Тяхното падение авторът обвързва със смесването им с представители на по-низшите. Това води до постепенна загуба на тяхната жизненост и в крайна сметка до упадък. На свой ред други – по-чисти – раси започват своя възход.

Интересен прочит върху човешките раси предлага френският психолог Густав Льобон (1841–1931). Той прави опит за създаването на една расова психология, която се стреми да докаже, че човешките раси се различават по своите физически, психически и умствени качества³⁴.

Влиянието на расата съпътства индивида с неговото раждане и са натрупани през вековете. Поради тази причина всяко качество, което индивидът би могъл да добие през живота си е винаги несравнимо по-малко от това, което наследява от своята раса и произход. Поради това придобитите качества не могат да се сравняват с унаследените. Въпреки това, когато под влиянието на различни политически обстоятелства различните раси се обединят в един народ, това може да е предпоставка за появата след време на една нова раса. Това може да бъде постигнато след много време, когато новата раса ще

---

³¹ Вж. Bernasconi, Robert Critical Philosophy of Race and Philosophical Historiography с.5

³² Вж. Nale John Critical Philosophy of Race, Vol. 2, p. 110

³³ Вж. Black Central Europe, Gobineau on the inequality of races (1853)

³⁴ Вж. Stevenson, R. K. Preface p. 2.

се появи под влиянието на фактори като околната среда, кръстосването между индивиди от различни раси и когато новите наследствени качества се установят в индивидите.

Само чрез психологията можем да добием ясна представа за различията на човешките раси. Благодарение на нея научаваме, че хората, притежаващи еднакви умствени способности, поставени в аналогична ситуация, споделят еднаква съдба. В подобни случаи външните различия нямат значение. Това дава възможност за сравнение между англичаните от XIX в. и древните римляни. Най-важните психологически характеристики са характерът и интелектът. Любон определя характера като много по-значим от интелекта.

Жорж Ваши дьо Лапуж (1854–1936) счита, че една раса може да се разпознае по нейните физиологически и душевни характеристики. Първоначално расите са били чисти но поради кръстосването им с другите, сега съществуват само такива, които се различават по своята степен на чистота. Смесването им е причината за техния залез и упадък. Лапуж смята, че при смесването на две раси, низшата, ще изтласка висшата.

Джозеф Леконт³⁵ (1823–1901) смята, че различните раси предполагат различно отношение. Ако дадена раса е в своя ранен етап на еволюционно развитие, подобно на негрите, и следователно е „гъвкава“ т.е. умееща да се учи бързо и да подражава тогава робството е уместно. Ако расата е по-обособена и неподатлива на промяна, какъвто е случая с червенокожите, тогава тя подлежи на изтребление. Според него негрите не могат да се грижат за себе си, защото все още изживяват детството на своята раса. Те все още не знаят как ходят по пътищата на цивилизацията. Това е видимо тогава когато те бъдат оставени без попечителството на белите, защото се връщат обратно към своето първоначално дивашко състояние.

Той не е съгласен с твърдението, че расовото смесване е благоприятно за еволюцията. Според него в природата съществуват ограничения, които влияят на диференциацията в различните индивиди. Създаването на хибридно потомство е противоестественно, защото различните човешки раси представляват различни видове човек. Хибридното потомство или е стерилно, или умира без конкретна причина. Дори и потомството да е плодовито, то не може да оцелее в борбата за съществуване срещу чистите раси. Така оригиналните видове си остават непроменени. До най-добър резултат може да доведе расовото смесване на първичните раси с техните разновидности или дори с всички разновидности на другите раси, а вероятно най-лошо е смесването между

---

³⁵ Joseph LeConte

първичните раси. Хибридно потомство е по-слабо от своите родители, то е податливо на заболяване, а неговата съдба е да изчезна като или измре, или се претопи в расата на своите родители.

Основните възгледи на расово-антропологичната школа могат да бъдат сведени до следните тези:

1. Проблемът за расата е основополагащ, за да разберем историческия процес.
2. Историческият процес представлява възникването, развитието и загиването на човешките цивилизации.
3. Расата е съвкупността от всички интелектуални, физически и морални качества, които характеризират хората. Съществуват две хипотези за произхода на расовите различия. Едни автори (Любон) разглеждат расовите различия като придобити в течение на времето, а други (Гобино) ги възприемат като изначално присъщи на човешкия вид.
  - а. Според първия възглед, при своята историческа поява човешките раси притежават слабо установени качества. Тези качества впоследствие подлежат на много слаба трансформация. Образуването на човешките раси е резултат от хилядолетен еволюционен процес, който предхожда познатата ни история. Хората, подобно на животните, се формират посредством бавни изменения, създадени от естествения отбор и запазени чрез наследствеността и измененията на околната среда.
  - б. Според вторият възглед расовите различия са изначални, те не са добити под влиянието на околната среда, а принадлежат на човешките раси от самото начало на историята.
  - в. И двата възгледа приемат, че расовите различия не могат да бъдат превъзможнати посредством образование. Единственият начин да превъзможнем огромната бариера в умствените способности между различните раси е посредством бавното действие на наследствеността.
4. Съществуват изначално три раси: бялата, черната и жълтата. Бялата раса се възприема като най-висша, а черната като най-нисша. Човешките раси трябва да бъдат разглеждани като различни биологични видове, които все още се развиват. Една раса може да се разпознае по нейните физиологически и

душевни характеристики. Расите са резултат от дейността на наследствеността и отбора и следователно са „зоологическо“ понятие.

5. Възприема се, че черната раса е подвластна на силни желания и неспособна да създаде цивилизация. Те притежават физическа мощ, диво въображение, силни желания и ограничени умствени способности. Притежават голяма енергия и силна воля и желания, но също така се отличават със своите животински качества и ограничен интелект. Също така се възприемат като непостоянни в своите настроения, което ги възпрепятства да разграничават добродетелта от порока.
6. Представителите на азиатската раса се определят като притежаващи слаби желания, но характеризирани се с упоритост. Те са добра средна класа, но са неспособни да създадат цивилизовано общество. Те се възприемат като емоционално апатични и лишени от въображение и като цяло посредствени. Въпреки, че превъзхождат чернокожите, те се отличават със своето апатично отношение и липса на физическа сила, волята им е слаба, стремят се към материални наслади и са посредствени във всичките си начинания.
7. Представителите на бялата раса превъзхождат тези на жълтата и черната раси. Те притежават качества като смелост, постоянство, физическа сила и енергичен интелект, както и чувство за полезност, а също и качества като красота и честност. Те дълбоко ценят редът и свободата. Това ги противопоставя както на деспотизма, който е необходим за контрол на чернокожите, така и на формализираната организация, която е характерна за китайското общество. Заради присъщите им сила и интелект, на белите е отредно да бъдат единствени създатели на цивилизацията и да владеят другите две раси. Въпреки, че славяните и келтите също са представители на бялата раса, арийците са най-висшите нейни представители. Бялата раса е причината за „всичко велико, честно и плодно в действията на човека на тази земя“, а нейните различни клонове се възцаряват във всички цивилизовани държави.
8. Упадъкът на човешките цивилизации се дължи на расовото смесване и нарушаването на принципа на расова чистота. Причината за упадък на цивилизацията е смесването между арийската и другите раси. За да разберем защо цивилизацията възниква и загива, е необходимо да разберем и идеята за расова йерархия, която е тясно свързана с този проблем. Първоначално

расите са били чисти, но поради кръстосването им с другите, сега съществуват само такива, които се различават по своята степен на чистота. Смесването им е причината за техния залез и упадък. При смесването на две раси, низшата, ще изтласка висшата. Там, където расовото смесване се практикува от много време, индивидите вече принадлежат към повече от една раси и поради това кръвта им е замърсена. Расовите различия са изначално присъщи на индивидите, на които те принадлежат и не могат да бъдат променени. Създаването на хибридно потомство е противоестествено, защото различните човешки раси представляват различни видове човек. Хибридно потомство или е стерилно, или умира без конкретна причина. Дори и потомството да е плодовито, то не може да оцелее в борбата за съществуване срещу чистите раси. Така оригиналните видове си остават непроменени. До най-добър резултат може да доведе расовото смесване на първичните раси с техните разновидности или дори с всички разновидности на другите раси, а вероятно най-лошо е смесването между първичните раси. Хибридно потомство е по-слабо от своите родители, то е податливо на заболяване, а неговата съдба е да изчезне като измре или се претопи в расата на своите родители. „Човекът от епохата на разпадане“ е продукт на безразборното смесване на расите. В него е заложено наследството на многообразното му потекло, което се състои от противоположни инстинкти и ценности, които се борят помежду си и рядко намират покой. Той е по-слаб, неговият основен стремеж е да приключи войната, която олицетворява. Щастие то за този вид е „щастие от почивката“, спокойствието, ситостта и постигнатото единство. В тялото и душата на хибридите липсва равновесие, център на тежестта и перпендикулярна сигурност. При тях най-изродена е волята. Те не познават независимостта в решенията, смелото доволство в желанието. Тези хора се съмняват в свободната си воля дори в своите сънища. Скептицизмът и парализата на волята на населението на Европа се дължи на това смесване на съсловията и расите.

9. Новите раси днес се образуват главно при смесването на предишните помежду им. Когато различните раси се обединят в един народ, това може да е предпоставка за появата след време на една нова раса. Тя ще се появи под влиянието на фактори като влиянието на околната среда, кръстосването между индивиди от различни раси и когато новите наследствени качества се

установят в индивидите. За да може качествата да се запазят, е нужно да се гарантират подходящи условия за унаследяване на измененията и да има относително равенство в броя на индивидите от различните раси. Второто условие е изключително важно, защото в противен случай положителните качества ще се загубят, а представителите на едната от двете раси много бързо ще изчезнат.

10. Критерии за еволюционно развитие са интелектуалните и морални различия, които определят както еволюционния стадий на расата, така и нейната историческа роля.
11. Човекът не е само наследник на родителите си, а също така и на расата си. Както тялото на живите същества се състои от милиони клетки, които притежават независим живот, така и расата е единна цялост, съставена от множество индивиди. Както тялото се подновява с появата на новите клетки, така и расата се подновява с появата на новите индивиди. Подобно на клетките и индивидите притежават свой живот, но като част от расата те допринасят за съществуването ѝ. Организмът се развива, същото важи и за обществото. Този възглед се нарича социална ембриология. Живите организми и човешкото общество са подвластни на законите на еволюционното развитие. Социалната ембриология се прилага за изучаване на цивилизационното развитие. Опитва се да представи последователното развитие на сложните механизми на цивилизованите общества и тяхната еволюция от дивашко състояние. Отстоява разбирането, че днешните цивилизации разцъфтяват от миналите и същевременно ще породят тези на бъдещето, а компонентите на съвременната цивилизация – идеите, религиите, индустрията и изкуствата, подлежат на неизбежна еволюция.
12. Различните раси предполагат различно отношение към тях. Ако дадена раса е на ранен етап от еволюционно развитие, подобно на негрите, и следователно е „гъвкава“ т.е. умееща да се учи бързо и да подражава, то тогава робството е уместно. Ако расата е по-обособена и неподатлива на промяна, какъвто е случая с червенокожите, тогава тя подлежи на изтребление. Законодателството не бива да възпрепятства расовото противопоставяне, защото това противопоставяне се възприема като съответстващо на Божиите закони. Негрите не могат да се грижат за себе си, защото все още изживяват детството на своята раса. Те все още не знаят как да ходят по пътищата на

цивилизацията. Това е видимо тогава, когато те бъдат оставени без попечителството на белите, защото се връщат обратно към своето първоначално дивашко състояние.

13. Сред различните опити за концептуализация на понятието „раса“ съществуват и опити за определение на термина, които не предполагат отношение на дискриминация. Уилям Дюбоа определя расата като голямо семейство от човешки същества, които са обединени от обща кръв, език, история и импулси, стремят се към общи идеали за живота.
14. Терминът „негър“ се отнася до хора принадлежащи към групата на мулатите и замбоа от Америка, египтяните, бантус и бушмените от Африка и поради това е може би най-неопределен от всички други. Негрите трябва да дадат на цивилизацията своето „пълно духовно послание“. Всяка друга раса има определен напредък в реализирането на своето духовно послание. За да стане това, за развитието на негърската раса и култура е необходимо тяхното обединение и колективно усилие. Цветнокожите хора също като другите раси подлежат на еволюционно развитие и са подвластни на същите природни закони. Съдбата на негрите в Съединените американски щати е да заемат своето място в „пан-негроизма“. За да бъде постигната тази цел, е необходимо създаването на негърски организации – негърски школи по изкуство и литература, колежи, бизнес организации, вестници и негърска академия. Създаването на подобни институции ще подсигури както напредъка, така и защитата на цветнокожите.
15. Идеята за прилагане на „разумно чифтосване“ към човешкия вид се нарича „евгеника“. Тя се свързва с името на Франсис Галтън.
16. Расовата дискриминация не се отнася само до хората с африкански произход. Тя също намира израз в антисемитизма или омразата към евреите. Един от може би най-известните примери можем да намерим във философията на Фридрих Ницше, за когото евреите са „най-фаталният“ народ в световната история и разпространители на фалша. Той счита, че те са в основата на всички декадентски движения.

Независимо от различното съдържание на изследванията, отнасящи се към расово-антропологичната школа могат да бъдат изведени общи черти, изразяващи своеобразието на нейните теоретични визии. Това са представите, че културата и

социалния живот са резултат от въздействието на расово-антропологичните фактори, отричане на равенството между расите, деленето на расите на „висши“ и „низши“, интерпретацията на общественото развитие чрез понятията на биологическата наследственост и борбата на „висшите“ и „низшите“ раси, оценката на смесването на расите като негативно явление от гледна точка на социалното и културно развитие на обществото. Макар идеите на расово-антропологичната школа да са обект на остра критика, отделни техни становища все още оказват влияние върху интерпретацията на данните на антропологията, етнопсихологията и други науки, изучаващи спецификата на расовата култура в съвременните общества.

Четвърта глава: Развитие на идеите на Дарвин в България

В България идеите на Дарвин също са коментирани от част от българската научна и философска общност през XX в. Можем да проследим как дебатът между еволюционисти и креационисти съществува и у нас. Важна особеност е, че у нас тези идеи не се обвързват с расизма, който е характерен за много от авторите, които приемат този начин на мислене през XIX в. В настоящата глава ще обобща накратко историята на дарвинизма в България.

Идеите на Дарвин³⁶ се разпространяват в България с известно закъснение. Първоначално през 1889 г. са преведени фрагменти от „Произходът на човека и половият отбор“ от З. Бояджиев и отпечатани в Търново. Първата книга, посветена на английския натуралист, е „Дарвин като тип на учен човек“ от Климент Аркадьевич Тимирязев (1843–1920) и е преведена от Н. Г. Марков. Преводът излиза през 1890 г. в Търново в печатницата на П. Х. Панайотов. През 1894 г. Д. Христов превежда фрагменти от немското издание на „Произход на видовете. Те са отпечатани в Пазарджик в печатницата на Цв. Радулов. Книгата е издадена като № 2 на библиотека „Съвременно знание“. Същата година излиза руски превод на книгата на френския натуралист Емил Ферер „Дарвинизъм“. В тази книга се разглеждат в популярна форма основните еволюционни фактори в дарвиновата теория. Превод на български това произведение получава едновременно във Варна в печатницата на Хр. Н. Войников и в Русе в печатницата на Спиро Гулабчев. През 1896 г. излиза превод от руски на посмъртното съчинение на Дарвин „Инстинктът“, отпечатано в Разград в печатницата на Хр. Килифарски. Според библиографията „Ч. Дарвин в България“, публикувана през 1959 г. от издателство „Народна просвета“ в юбилейното издание „Автобиографията – Чарлз Дарвин“ в периода от 1889 до 1958 г. са издадени над 130 труда, очерци и статии, посветени на Дарвин. От тях до 9 септември 1944 г. са издадени 77, от които 60 са написани до 1910 г. След 9 юни 1923 г. намалява отпечатването на трудове, посветени на английския натуралист и неговите идеи.

Разпространяването на тези идеи в България става главно чрез учителите по естествена история. Въпреки че малцина са тези, които присъстват на лекции, посветени на еволюционната теория, много от учителите по природни науки се запознават с нея чрез писмени източници. Поради своя прогресивен характер дарвинизмът не се приема

---

³⁶ Вж. Захариева, А.. Борба за дарвинизъм. с. 3.

положително от властите по това време. Тези учени, които говорят в подкрепа на теорията на Дарвин, са обект на преследване от страна на властите. Пример за такова отношение е гимназиалният учител В. Велчев, който е уволнен от Пловдивската мъжка гимназия, защото през 1891 г. изнася публична беседа, посветена на произхода на човека. Това не е единственият подобен пример. Преследването на учители заради техните идейни убеждения продължава. В село Долна баня (Ихтиманско), през 1932 г. е заведен съдебен процес срещу учител, който преподава еволюционната теория.

През периода 1940–1944 г. достъпът на читателите до трудовете на английския натуралист е ограничен. В този период, когато при обиск полицията намира трудове на Дарвин в нечий дом, обявява притежателя им за „неблагонадежден“. Въпреки репресиите, идеите на Дарвин добиват популярност у нас. Издават се статии, които изясняват същността на учението. Списанията „Ново време“, „Начало“, „Здраве“, „Природа и наука“, а по-късно и „Природа и знание“ позволяват публикуването на статии на подобна тематика, а списание „Ново време“ още в първите си годишници помества рецензии на излезли дарвинови трудове. Сред първите разпространители на учението на Дарвин у нас са Никола Иванов Харлаков (1874–1927), Георги Иванов Бакалов (1873–1939), Никола Михов (1877–1962) и Васил Георгиев (1875–1963), които до 1910 г. пишат първите оригинални трудове върху теорията на Дарвин. В българските училища еволюционната теория започва да се преподава след 1910 г., като се разглеждат главно факторите, които подпомагат еволюционното развитие и доказателствата в нейна полза. През 1912 г. се внася допълнение в програмата, което предвижда изучаването на учението на Дарвин освен в класическите и в полукласическите гимназии.

Еволюционните идеи не са приети добре и във висшите учебни заведения. В програмата на Софийския университет като част от дисциплината „Обща биология“ отначало Дарвиновите идеи влизат само в специалността „Естествена история“ на Физико-математическия факултет, а по-късно и в Медицинския и Агрономическия факултет. Дисциплината „Обща биология“ не се изучава последователно и не всички студенти имат възможност да се запознаят с еволюционната теория. В програмата на специалност „Естествена история“ през летния семестър на 1910–1911 г. са предвидени два часа лекции, а през зимния на учебната 1913–1914 година четири часа седмично, а през лятото – два часа. След това се преустановява изучаването на тази специалност до 1921–1922 учебна година, след което отново се въвежда. За периода 1928–1932 г. обща биология не се преподава.

В гимназиалните учебници по обща биология, издавани в периода 1925–1929 г., на дарвиновата теория са отделени една или две страници. Материалът се разглежда повърхностно и едностранчиво, а в учебника на Ст. Консулов от 1925 г. не се споменава дори името на Дарвин. Всичко това се променя и идеите на английския натуралист получават своето място в общообразователните програми и тези на висшите учебни заведения в периода 1948–1950 г., а в общообразователните училища се въвежда предмет „Основи на дарвинизма“. През 1948–1949 учебна година в програмата на специалност „Естествени науки“ към Физико-математическия факултет се въвежда курс по „Обща биология“, а през 1950 г. се въвежда специалност „Дарвинизъм и генетика“ в Медицинския факултет. Също така се въвежда изучаването на еволюционната теория в медицинските и стопански факултети.

Идеите на Дарвин се разпространяват и в българската философска общност. Пример за влиянието на идеите на английския натуралист у нас можем да намерим в трудовете на акад. Тодор Павлов (1890–1977) и на проф. Николай Ирибаджаков (1920 – 2008). В своята книга „Теория на отражението: Основни въпроси на диалектико-материалистическата теория на познанието“ (1962) акад. Павлов твърди, че теорията на Дарвин за естествения отбор „не може да обясни напълно появата на човека и разликата между него и животното“³⁷. Човекът не е продукт на естествения отбор. С този въпрос се изчерпват обяснителните способности на дарвинизма, но това проправя път за „историческия материализъм“ на Маркс и Енгелс. Те откриват основната определяща роля на трудовата материално-производителна дейност на човека, на чиято основа се развиват както човешката ръка, така и човешките сетивни органи, човешкият мозък, емоции, реч, но също и човешката обществена форма на съществуване и развитие. „Трудът е създал човека.“³⁸ Акад. Павлов не отрича ролята на Дарвин. Отново в „Теория на отражението“ той твърди: „Дарвинизмът обясни научно-каузално произхода и понататъшното развитие на организмите именно като организми, т.е. като способни да се развиват и да действуват целесъобразно с оглед на своята природа и нужди, макар разбира се, несъзнателно.“³⁹ В своята статия „Към диалектичното единство на дарвинизма и генетиката“⁴⁰ (1970) авторът разглежда генетиката като резултат от

---

³⁷Павлов, Т. Теория на отражението: Основни въпроси на диалектико-материалистическата теория на познанието, с. 117

³⁸ Павлов, Т. Теория на отражението: Основни въпроси на диалектико-материалистическата теория на познанието, с. 117

³⁹ Пак там

⁴⁰Вж. Павлов, Т. Към диалектичното единство на дарвинизма и генетиката. стр. 1-33

развитието на дарвинизма. Той определя новата наука като „родна дъщеря на дарвинизма“⁴¹, която със своето съзряване се подчинява на величието на еволюционната теория. Както генетиката на Грегор Мендел, така и мутационната теория на Хуго де Фриз (1848–1935) се оказват учения, които утвърждават и допълват дарвинизма.

Според Павлов заслугата на Дарвин не се състои в това, че той отрича целесъобразността в организмите, а че по научен път, без помощта на религия и мистика я обяснява. Дарвин за пръв път в историята на биологическата наука създава стройна материалистическа и същевременно притежаваща диалектически елементи теория. Идеята за диалектическо единство на случайните и необходими явления в еволюцията на организмите се съчетава в неговата теорията с необходимостта и възможността научно да се обяснят целесъобразното устройство и целесъобразните функции както на организмите, така и на техните отделни органи.

---

⁴¹Там там, с. 3

Заклучение

В настоящата дисертация предлагам анализ на съдържанието на основните възгледи в теорията на Дарвин и проследявам начина, по който те са интерпретирани от неговите съвременници през XIX в. Ключов момент представлява пренасянето на еволюционните идеи от биологията в полето на философията и социалните науки. Това показва интердисциплинарния характер и ключовото значение на предложените от Дарвин идеи.

Несъмнено Чарлз Дарвин е един от най-влиятелните учени на Новото време. Благодарение на еволюционната теория днес можем по рационален начин да обясним появата на живота на планетата, биологичното разнообразие на видовете и човешкото поведение. Когато развенчаем идеята за божествения произход на човека, разбираме, че сме подвластни на същите природни явления, които влияят и на всички други живи същества. Разликата между хората и другите биологични видове не е качествена, а количествена. Нашият биологичен вид се различава от другите поради това, че благодарение на принципа на естествения отбор при нас е култивиран интелекта. Човекът не е най-силното, нито най-бързото животно, но е единственото живо същество, което е създадо култура. Веднъж запознат с еволюционната теория, читателят разбира че причина за появата на човешката култура не е божествената намеса, а единствено развитието на обществените инстинкти. Вече посочих, че тези инстинкти са налични и у другите живи същества.

Идеите на Дарвин са основополагащи за разбиране на човешката природа. С тяхна помощ разбираме и човешкия произход. Те са все така актуални, а тяхната значимост тепърва предстои да бъде осмислена в цялост. Единствената им алтернатива представлява културното наследство на едно отминало време, в което всичко се е обяснявало с идеята за някаква магия или свръхестествена намеса. Еволюционната теория е резултат от развитието на научното мислене и се основава на рационална обосновка, а не на слепи вярвания.

Въпреки че идеите на Дарвин са актуални, много от приемниците на неговите възгледи изопачават този начин на мислене, аргументирайки различни тези, чието основание не може да бъде открито в неговите съчинения. Така например ключовите идеи на Дарвин се използват за да се обяснят социални феномени като бедността и престъпността. Да се насърчат практики като лесе-фер капитализма и като цяло да се

оправдае социалният статут на хората в обществото. Също така ключовите за еволюционната теория понятия се използват за да обосноват убеждения, аргументиращи неравенството на различните раси и да насърчат практиките за расова чистота.

В настоящата дисертация обосновах своята теза, че в голяма степен възгледите на Дарвин са запазили своята актуалност за разлика от онези, които интерпретират творчеството му. Също така и осъществих основната цел на настоящият труд да проследя историята на интерпретациите на Дарвин във връзка с посочената теза за периода на втората половина на XIX в.

В рамките на своя дисертационен труд обосновах своите възражения свързани с един подобен начин на мислене. Дори да се опитаме да се дистанцираме от факта, че възгледите на приемниците на Дарвин не съответстват нито на основния замисъл на теорията за еволюцията, нито на намеренията на нейния автор, този тип интерпретации са изначално нравствено компрометирани. Създаването на йерархия между различните човешки раси и обосноваването на расовото превъзходство на бялата раса няма никакво морално основание и не може да бъде проследено по никакъв начин в трудовете на Дарвин. Същото може да се каже и по отношение на социалното благосъстояние на различните представители на човешкото общество, както и спрямо опитите да се обясни склонността към престъпно поведение като нещо наследствено. Напротив, Дарвин посочва, че не съществува никаква съществена разлика между различните разновидности на човешката раса. Той счита, че всички хора без значение от техните външни белези са представители на човешкия вид и изразява своето несъгласие относно употребата на термина раса с цел да се обяснят различията на различните човешки разновидности.

В своя дисертационен труд анализирах както основните идеи на Дарвин, така и тезите на неговите последователи и противници и коментирах актуалността както на неговите идеи, така и на възгледите на неговите съвременници.

Подобен историко-философски анализ на начина, който анализира както идеите на Дарвин, така и техните рецепции у авторите след него се прави за първи път у нас. Като основен приносен момент на дисертационния труд определям както проследяването на историческите събития свързани с разпространяването на трудовете на Дарвин в Европа и САЩ, така и въвеждането на идеите на ключови представители на социалния дарвинизъм и расовата теория. Такива например са идеите на френската преводачка на „Произход на видовете“ Клеманс Ройе, която благодарение на своя увод към първия превод на френски език на съчинението на Дарвин е определяна като един от създателите на евгениката. Също така за пръв път представям расовите идеи на

френския антрополог Артур дьо Гобино и възгледите на френския психолог Густав Любон, за когото различните раси не притежават само физически, но и психически различия. Друг приносен елемент на дисертационния труд е расовата теория на френския антрополог Жорж Ваши дьо Лапуж и идеите на Джозеф Леконт, както и възгледите на Уилям Дюбоа за историческата значимост на расите.

Резултатите от направеното изследване доказват, че въпреки че понятията на Дарвин са приети и използвани от много от неговите съвременници, те не са употребявани коректно, нито в съответствие с разбирането му за еволюцията на живота, нито пък по отношение на различните расови различия. Много от тезите на неговите интерпретатори и последователи следват непосредствено от възгледите на други автори, чиито разсъждения са насочени в същата посока и които използват същите понятия.

В първа глава на дисертационния си труд представям детайлно идеите на Дарвин за да може ясно да сравним какви са причините за последващите интерпретации. Както става ясно в тази глава, Дарвин отбелязва, че оцеляването на слабите индивиди затруднява оцеляването на вида. Въпреки това той не окуражава избиването на слабите индивиди в общността. В своето учение Дарвин не посочва по никакъв начин, че дадена човешка разновидност превъзхожда друга. Той критикува схващането, че съществуват различни човешки раси и въпреки това отбелязва, че по силата на навика, хората ще продължават да използват терминът „раса“ неточно. Този термин се употребява за да се обозначат различните биологични видове, които не могат да създадат потомство. В този ред на мисли, цялостната употреба на това понятие е напълно неправилна по отношение на расовите теории.

Във втора глава разгледах основните идеи на социалния дарвинизъм или тази част от философската традиция, която прилага своята интерпретация на теорията на Дарвин в човешкото общество. Както се опитам да посоча, тези опити нямат нищо общо с теорията на Дарвин, а по-скоро са свързани с автори като Хърбърт Спенсър и Жан-Баптист Ламарк. Дарвин не прилага своята теория върху обществото, нито прави предложения относно прилагането на идеите му в човешкото общество. Единствената цел, която неговите трудове имат, е да обяснят как посредством поредица от структурни изменения породени от взаимодействието с околната среда, за дълъг период от време и посредством принципите на наследствеността и естествения отбор са се появили съвременните биологични видове. В тази група влиза също така и човекът. Всички твърдения, които омаловажават влиянието на естествения отбор за сметка на

наследствеността или възприемат еволюционната теория като принцип за обяснение на развитието на цялата вселена и в частност на човешкото общество са неправдоподобни. Те не съответстват на основния замисъл на теорията, която не се стреми да оправдае агресията в човешкото общество, а по-скоро да обясни причината за нейната поява. Както посочих още в първата глава от дисертацията, Дарвин е бил запознат с идеите на Спенсър и се е стремил максимално да дистанцира своята теория от един подобен начин на мислене.

Разгледах и интерпретацията на К. Маркс и Фр. Енгелс. Въпреки че не можем да ги определим като представители на социалния дарвинизъм, а по-скоро като негови критици, те също така се възползват от идеите на Дарвин, за да създадат историческа обосновка на собствените си възгледи. Как точно марксизмът си взаимодейства с дарвинизма, е видимо в книгата на Фр. Енгелс „Диалектика на природата“. Не бива да се критикуват Маркс и Енгелс заради това, че са изопачили идеите на Дарвин, въпреки че сред техните възгледи вътревидовата конкуренция изцяло отстъпва пред сътрудничеството.

В третата глава на дисертацията си разгледах расовите учения, които използват идеята за еволюция на Дарвин за да обосноват причините за расовите различия и същевременно да аргументират превъзходството на белия човек от скандинавски тип над всички други човешки разновидности. Както посочих по-рано употребата на термина „раса“ тук, както и посочените заключения на авторите, не само не съответстват на възгледите на Дарвин, но те значително им противоречат. Още в съчинението си „Произход на видовете“ той отбелязва колко проблематично е разделението на вид и разновидност. Заключението, до което той достига, е че голямо значение дали дадена група животни да бъдат определени като отделен вид или като разновидност на друга група животни, има наличната информация и авторитета на натуралиста, който прави предложението. Колкото по-малко информация имаме за връзката между две групи животни, толкова по-голяма е вероятността да ги определим като отделни видове, а не като разновидности на един общ вид. В контекста на Дарвиновото учение външните различия на различните разновидности на човешката раса нямат никакво значение за оцеляването на вида и поради тази причина те не следва да бъдат определяни като значителни. В „Произходът на човека и половият отбор“ Дарвин посочва, че няма основание да определяме различните човешки разновидности като отделни раси.

За разлика от него създателите на расовата теория не само, че не се съобразяват с тази констатация, но също така и създават фалшив мит за съществуването на една свръхраса, чиято предопределеност е да властва над всички други. За съжаление последиците на тези неправомерни тълкования са видими и в съвременното общество.

В последната глава разгледах как идеите на Дарвин навлизат в българското култура и философска традиция. Тъй като основните рецепции на Дарвин са свързани с марксистката философия у нас, разгледах книгите на Тодор Павлов „Теория на отражението“ и на Николай Ирибаджаков „Философия и биология“. Също споменавам как идеите на Дарвин се развиват у нас след 1989г. и как спорът на креационисти и еволюционисти се пренася у нас.

С теорията си Дарвин не се стреми да промени човешкото общество и да насърчи враждебност между хората, а се опитва да даде отговор на въпроса за произхода на живота. Това прави неговите идеи все така актуални и до днес, а тезите на неговите интерпретатори неактуални. Основен проблем представляват два момента – тезата за вътревидовата конкуренция, както и цялостният му стремеж да се дистанцира от съвременното човешко общество. Вътревидовата конкуренция съществува и в съвременните културни общества, въпреки това тя не е толкова ожесточена както е при другите биологични видове. Може би, причина за това е разбирането, че заедно и с общи усилия имаме по-големи шансове да оцелеем в борбата за живот. Повечето интерпретатори на Дарвин не осъзнават това, а се концентрират единствено върху конструктивната функция, която една подобна конкуренция би имала. Същевременно Маркс и Енгелс напълно игнорират факта на съревнование в обществото, акцентирайки почти изцяло върху сътрудничеството. Както сътрудничеството така и конкуренцията съществуват в културните общества. Овладяването на животинските инстинкти и култивирането и регламентирането на методите на конкуренция могат да създадат обществен прогрес. Целта не е да се откажем от състезателната динамика в обществото, а да сме сигурни, че тя протича по определени правила, а всеки човек има равен шанс в това състезание, а единственото, което е решаващо, са единствено неговите качества. Няма начин да създадем едно справедливо човешко общество като изключваме различни групи от него.

Приносни моменти на дисертацията

1. Направен е съдържателен анализ на основните понятия и идеи в теорията на Чарлз Дарвин, които са представени в книгите му „Произход на видовете“ и „Произходът на човека и половият отбор“. Разгледани са основни понятия като „еволюция“, „изменчивост“, „наследственост“, „естествен отбор“, „борба за съществуване“, „полов отбор“, „преживяване на най-приспособените“. Проследяват се аргументите на Дарвин в подкрепа на идеята му, че човекът е произлязъл от по-низша форма и се представя разбирането му, че т.нар. човешки раси не са нищо друго освен разновидности на биологичния вид човек.

2. Направен е сравнителен анализ между идеите на Дарвин и техните рецепции в последващата го философска традиция. По-конкретно се разглежда как автори като Хърбърт Спенсър, представителите на идейното течение „социален дарвинизъм“, а също и създателите на расовите теории променят ключовите идеи на Дарвин, за да ги приложат в собствения си наратив.

3. Анализира се коректността на приложените интерпретации, както и произтичащите от тях изводи. Целта на Дарвин е да обоснове произхода на органичния свят по един научен начин, а не да открива всеобщ закон, който да се отнася за цялата вселена от неживата природа до човешкото общество. Дарвин не създава принцип за регулиране на обществените отношения, нито регламентира първенството на бялата раса или необходимостта от расова дискриминация.

4. Направен е историко-философски анализ, който проследява как се променят философските разбирания за органичния свят от античността до края на XIX в. и са проследени рецепциите на Дарвин в контекста на българската философска и научна традиция.

Публикации по темата на дисертацията

1. Киров, К. Принципът на естествения отбор в еволюционната теория на Чарлз Дарвин. сп. "Професионално образование", година XXI, кн. 3, 2019г.
2. Киров, К. Отношението разум-тяло във философията на Рой Ууд Селърс. сп. Кибер Екология. бр. 2. 2017г.
url: <https://cyberecology-bg.com/%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%BC-%D1%82%D1%8F%D0%BB%D0%BE-%D0%B2%D1%8A%D0%B2-%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%8F/>
3. Киров, К. Произход на човека в контекста на еволюционната теория на Чарлз Дарвин. сп. Кибер Екология. Предадена за публикация. Статията ще бъде публикувана в бр. №7. на списанието.